

Державний вищий навчальний заклад
«Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника»
Навчально-науковий інститут мистецтв
Кафедра методики музичного виховання та диригування

Серганюк Л.І.

**Методичні рекомендації
для вивчення, організації самостійної роботи студентів
та практичних модулів з дисципліни
«Методика викладання фахових дисциплін»**

за першим (бакалаврським) рівнем

галузь знань
спеціальність
спеціалізація

01 Освіта/Педагогіка
014.13 Середня освіта (Музичне мистецтво)
за предметними спеціалізаціями

галузь знань
спеціальність
спеціалізація

02 Мистецтво
025 Музичне мистецтво
Диригування

**Івано –Франківськ .
2017**

ВСТУП

Програма вивчення нормативної навчальної дисципліни «Методика викладання фахових дисциплін» складена відповідно до освітньо-професійної програми підготовки бакалавра напряму підготовки «Музичне мистецтво».

Предметом вивчення навчальної дисципліни є методика викладання диригування, теоретичні основи викладання і шляхи їх практичного втілення.

Міждисциплінарні зв'язки:

Навчальна дисципліна «Методика викладання фахових дисциплін» базується на вивченні таких музичних дисциплін: хорове диригування, теорія музики, сольфеджіо, гармонія, фортепіано, аналіз музичної форми, читання хорових партитур, хоровий клас, вокальний клас, хорознавство, аранжування, педагогіка, психологія, музична психологія. Дисципліна «Методика викладання спеціальних дисциплін» є однією з профілюючих дисциплін, що визначають кваліфікацію випускника як викладача. Дисципліна дає основні знання про зміст, організації, формах і методах ведення предметів спеціального циклу («Диригування», «Читання хорових партитур», «Хоровий клас», «Хорознавства та методика роботи з хором», «Хорове аранжування», «Хорова література», «Історія хорової музики»), вивчає теоретичні основи викладання і шляхи їх практичного втілення.

Програма навчальної дисципліни складається з таких змістових модулів:
Модуль 1 Розвиток українського диригентського мистецтва та хорової освіти

Змістовий модуль 1.Зміст хорової освіти.

Змістовий модуль 2. Форми і методи викладання лекційних курсів.

Змістовий модуль 3 Методики викладання хорового співу

Змістовий модуль 4 Сучасний стан диригентського виконавства

Змістовий модуль 5 (захист курсової роботи

Змістовий модуль 6 (екзамен)

1. Мета та завдання навчальної дисципліни

1.1. **Метою викладання** навчальної дисципліни «Методика викладання фахових дисциплін» є оволодіння науково-теоретичними основами методики викладання диригування, як складової навчальної дисципліни музично-педагогічної освіти у вищій школі, та всіх профільних дисциплін диригентської освіти; розширити і професійно загострити тематику теоретичної та методичної підготовки майбутнього хормейстера, зміст якої не охоплюється повністю рамками стандартних дисциплін - хорознавством та методикою роботи з хором; підготовка фахівців - диригентів, хормейстерів до практичної роботи в якості викладачів спеціальних дисциплін в музичних училищах, училищах мистецтв, педагогічних училищах.

Метою курсової роботи з «Методики викладання фахових дисциплін» є формування у студента творчих умінь аналізувати, вміти співставляти теоретичний та дидактичний матеріал для практичних занять з творчими колективами (хорами, вокальними ансамблями) та в індивідуальному класі у роботі зі студентом.

1.2.Основними завданнями вивчення дисципліни «Методика викладання фахових дисциплін є:

- ознайомити майбутніх фахівців з науково-теоретичними основами

диригування як виду мистецтва, його науковим апаратом;

- сприяти систематизації знань, удосконалення технічних навичок набутих в курсі практичного диригування;

- забезпечити методичну підготовку до викладання диригування у вищих навчальних закладах музично-педагогічної освіти;
- прищепити навички самостійної роботи з фаховою літературою, орієнтації в ній, а також закласти навички формування навчально-художнього репертуару з диригування.
- формувати широкий художній музичний кругозір майбутнього викладача вузів;
- виховувати вміння самостійно мислити, критично аналізувати прочитану літературу;
- визначати методи самостійної роботи студентів над навчально-методичними матеріалами спеціальних дисциплін;
- навчити студентів складанню та виконанню практичних завдань. Виходячи із сучасного стану і розвитку диригентського мистецтва, а також, враховуючи навчальну програму, відпрацьовану в педагогічних навчальних закладах, що готують вчителів музики, слід вважати доцільним вирішення в рамках даного спецкурсу перерахованих завдань.

Завдання курсу полягають 1) у теоретичному узагальненні історичного досвіду хорової творчості, виконавства та педагогіки, 2) в ознайомленні з найбільш видатною хоровою літературою, що представляє різні стилі хорового мистецтва, 3) в освоєнні складних проблем вокально-хорової педагогіки і методики роботи з хором.

1.3. Згідно з вимогами освітньо-професійної програми студенти повинні:

знати :

- принципи складання тематичних планів по лекційних курсах, раціонального розподілу навчального матеріалу по семестрах; визначення змісту семінарських занять;
- принципи складання індивідуальних планів роботи з диригування, читання хорових партитур і аранжування;

- основи психології диригентської професії, форми і методи індивідуальної роботи в класі диригування;
- отримати навички написання курсових робіт, реферату;
- методику з організації занять з читання хорових партитур, хоровий аранжування;
- освоїти колективні форми навчання, методи організації роботи хорового класу,
- форми і методи викладання лекційних курсів;
- знати вивчений теоретичний матеріал з історії хорового мистецтва, хорової педагогіки, мати пізнання хорової літератури, опанувати методами вирішення проблем вокальної роботи над хоровим твором, отримати знання про побудову репетиційного процесу в хоровому колективі.

вміти :

- планувати навчальний роботу і здійснювати контроль засвоєння знань учнями ;
- володіти принципами складання тематичних планів по лекційних курсах,
- раціонально розподіляти навчальний матеріал по семестрах;
- визначати зміст семінарських занять;
- зробити теоретичний, вокально-хоровий аналіз;
- скласти виконавський план творів;
- скласти план репетиційної роботи з хором;
- використовувати різні прийоми роботи над хоровим строєм, ансамблем, створенням художнього образу;
- володіти основними знаннями про зміст, організації, форми і методи ведення диригування, володіти теоретичними основами викладання, знати шляхи їх практичного втілення..

На вивчення навчальної дисципліни відводиться 90 годин / 3 кредити ЄКТС.

Підготовка педагогів за спеціальністю «Музичне мистецтво» (кваліфікація – викладач хорового диригування) здійснюється на освітньо-кваліфікаційних рівнях бакалавр – магістр. Дисципліна «Методика викладання фахових дисциплін є важливою складовою фахової підготовки і обов'язковою для вивчення із визначеної спеціальності. Процес підготовки спеціалістів цього напрямку повинен будуватися на основі синтезу педагогіки, музичного мистецтва і мистецтва взагалі, що пронизує всі ланки навчально-виховного процесу. Для засвоєння цього курсу необхідні знання з хорового класу та практики роботи з хором, хорознавства, сольфеджіо, гармонії, вокалу, хорового аранжування, аналізу музичних форм, музичної літератури, музичного інструменту, педагогічної практики, які слухачі магістратури отримали в інституті.

Формування професійних якостей диригента-хормейстера повинно бути тісно пов'язане з його широкою гуманітарною освітою, яка дозволяє орієнтуватись у літературі, театрі, живописі, зодчестві, а також у новітніх напрямках „молодіжної музики”. Підготовка майбутнього фахівця з даної спеціальності повинна бути багатогранною, багатоаспектною, тому вивчення даного предмету сприятиме розвитку його професійної компетентності.

В ході вивчення цього курсу висвітлюються проблеми професійної придатності, виховання особистості майбутнього фахівця, творчої самостійності, виконавської діяльності, фізичного здоров'я.

Навчальна дисципліна «Диригування» тісно пов'язана з «Диригуванням» і вивчається одночасно з нею, що значно розширює і поглиблює теоретичні аспекти даної дисципліни

Оновлення і перетворення які здійснюються у сучасній вищій педагогічній школі, обумовлюють необхідність суттєвого підвищення якості професійної підготовки майбутніх фахівців. Розвиток суспільства безпосередньо пов'язаний саме з ефективною діяльністю вищої педагогічної школи, професійною компетентністю і особистісним розвитком її випускників. Виходячи з цього головним завданням сучасної освіти є

виховання творчої особистості яка спроможна здійснювати продуктивно-професійну діяльність на високому фаховому та загальнокультурному рівнях і здатна до самостійного наукового пізнання, самоосвіти та самореалізації в сфері життєдіяльності.

Підготовка спирається на освіченість та професіоналізм у поєднанні з духовністю, культурою почуттів, мислення і творчості. Специфіка навчального процесу полягає в тому, що студенти не тільки засвоюють конкретні знання та навички а і оволодівають засобами діяльності щодо засвоєного змісту, формують самостійне творче мислення. Навчання – це подвійний процес: накопичення знань та оволодіння засобами оперування ними. Інтенсивне накопичення знань поєднується з достатнім розвитком умінь оперувати ними. Суттєву допомогу в цьому надає використання сучасних педагогічних технологій, орієнтованих на широке застосування різних форм і методів активного навчання та посилення самостійності студентів.

Підготовка педагогів за спеціальністю «Музичне мистецтво» є багатогранною та багатоаспектною. Однією з важливих складових підготовки майбутніх фахівців є хормейстерська підготовка, яка передбачає діяльність в загальноосвітній школі як учителя музики, керівника дитячого хорового колективу так і роботу випускника у середньому або вищому навчальному закладі. Освоєння даного курсу базується на знаннях уміннях та навичках, набутих студентами протягом шести років навчання з метою поглиблення й удосконалення їх.

Формування умінь і навичок це складний та багатогранний процес діяльності людини. У системі диригентської підготовки формування хормейстерських умінь посідає центральне місце. Ці уміння складають модель диригентсько-хорової діяльності студента магістратури і умовно розподіляються на три компоненти:

1. Диригування, що забезпечує мануальне управління хором колективом в репетиційних та концертних умовах.

2. Діагностика хорового звучання, за допомогою якого досягається правильне, ансамблеве узгодження всіх компонентів хорового звучання.
3. Управлінська сугестія – уміння впливати на хоровий колектив, що створює необхідний контакт диригента та хору.

Формування хормейстерських умінь вбачається можливим за створення в класі хорового диригування наступних умов:

- ознайомлення зі спеціальною літературою, що висвітлює методичні узагальнення діяльності видатних диригентів;
- всебічного вивчення в класі хорового диригування творів, що входять до репертуару хорового класу;
- аналізу студентами професійно-педагогічних компонентів методики роботи керівника хорового класу;
- психологічної підготовки до контакту з виконавським колективом.

Метою курсу є виховання творчо розвиненої особистості диригента-музиканта, диригента-хормейстера, диригента-педагога, який досконало володіє прийомами практичної професійної діяльності.

Диригентська підготовка майбутніх фахівців обумовлює постановку та вирішення наступних завдань:

- удосконалити та поглибити знання, уміння і навички з техніки диригування, хормейстерської практики необхідні для керування хором та передачі своїх художніх задумів з трактування творів;
- сформувати засобами хорової музики музично-естетичний смак та високі моральні якості;
- збагатити творчий потенціал за допомогою використання проблемних ситуацій, яскравих прикладів, фактів, наочності;
- розвинути потребу в безперервній самоосвіті і самовихованні;
- сформувати творчу, гуманну індивідуальність;

- розвинути психологічні та психофізіологічні особливості, необхідні для здійснення ефективної професійної діяльності.

Необхідно застосовувати отримані знання під час самостійної роботи слухачів магістратури, обумовленої різноманітністю функцій майбутньої професійної діяльності та широким профілем музично-виконавської роботи.

Ключові теми курсу

Тема 1. Зміст хорового освіти

Тема 2. Планування навчальної роботи і контроль засвоєння знань учнями

Тема 3. Методика викладання курсу «Диригування»

Тема 4. Методика викладання курсу «Читання хорових партитур»

Тема 5. Методика викладання курсу «Хорове аранжування»

Тема 6. Методи організації роботи хорового класу

Тема 7. Методи організації і ведення виконавської практики

Тема 8. Форми і методи викладання лекційних курсів

Тема 9. Методика викладання курсу «хорознавства та методика роботи з хором»

Тема 10. Методика викладання курсу «Хорова література»

Тема 11 Індивідуальні форми навчання

ТЕМА 1. ЗМІСТ ХОРОВОГО ОСВІТИ

Важливою умовою розвитку країни на сучасному етапі є формування досконалої системи підготовки кадрів на основі багатого інтелектуального спадщини народу і загальнолюдських цінностей, досягнень сучасної культури, економіки, науки, техніки і технологій.

На сучасному етапі розвитку диригентсько-хорового освіти питання нового прийому учнів і підготовка висококваліфікованих кадрів хорових фахівців різного профілю набуває нового актуального значення.

Необхідно вирішувати ці важливі питання з позицій сучасної науки і відповідно до потреб життєвої практики хорової культури: кого і як

приймати в спеціальні навчальні заклади, яких фахівців хорової справи і для яких суспільно-державних цілей необхідно готувати в майбутньому.

Система диригентсько-хорового освіти складається з двох ланок: середньої та вищої. Підготовка спеціалістів середньої кваліфікації ведеться на диригентсько-хорових відділах музичних і музично-педагогічних коледжів, музичних академічних ліцеях. Підготовка фахівців вищої кваліфікації - на диригентсько-хорових відділеннях консерваторії, інститутів мистецтв, інститутів культури, музично-педагогічних інститутів.

У вихованні диригента головним є:

1. Освоєння техніки диригування.
2. Професійні якості диригента - вміння грамотно викладати свої думки, добре аргументувати свої судження, вільно вести діалог, бути цікавим співрозмовником, який володіє загальнокультурними і спеціальними знаннями. Вміти спілкуватися з людьми, бути об'єктивним і справедливим у своїх оцінках, мати тверді ідейні і моральні принципи.
3. Вокал - це основа в роботі хорового диригента, Мати добре розвинене «вокальне» вухо.
4. Фортепіано - вміння добре володіти інструментом. Уміння виконувати, транспонувати, читати з листа, професійно акомпанувати, музикувати, імпровізувати - входить в курс навчання.
5. Фізичний стан - диригент повинен бути сильним, спритним, витривалим, вміти керувати своїм тілом, диханням. Це важливо для повноцінної і творчо насиченою діяльності диригента - керівника, виконавця, вихователя.

Професія хорового диригента одна з найбільш дискусійних в середній ланці музичної освіти. Значна більшість абітурієнтів - вчорашні 9-ти класники. Закінчують коледж в 18-20 років. Мутаційний період повністю не завершений (обмежена вокальна навантаження), завоювати авторитет у шкільному класі та аматорському хорі важко. Складною професією випускника диригентсько-хорового відділу робить її багатопрофільність. Досить прочитати кваліфікаційну характеристику на випускника відділу і

дивуєшся - чи під силу цій молодій людині осилити таку навантаження і якісно засвоїти пропоноване зміст навчання і стати гарним фахівцем у всіх іпостасях!

Коледжі, як і ліцеї, служать швидше підготовчої базою для вступу до ВНЗ.

Вищу освіту хормейстери отримують в консерваторії, педагогічних інститутах і інститутах культури. Консерваторія готує високо кваліфіковані кадри хормейстерів, педагогічні інститути - вчителів для загальноосвітніх шкіл; інститут культури - керівників самодіяльних колективів. Однак рівень підготовки фахівців у педагогічних інститутах і інститутах культури не завжди високий, тому за рідкісним винятком їх випускники стають виконавцями.

Об'єктивна необхідність випуску талановитих і висококваліфікованих хороших фахівців різного профілю для задоволення потреб хорошої культури на даному етапі очевидні:

1. Зростання ролі масових співочих свят вимагає висококваліфікованих фахівців-хормейстерів дитячих та дорослих хороших колективів.
2. Необхідні молоді хормейстери для роботи в професійних хороших колективах.
3. Необхідність спеціальної підготовки співака-ансамбліста в умовах музичного коледжу і вузів..
4. Удосконалення системи підготовки кадрів хороших педагогів для вищої ланки (асистентура-стажування). Створення передової музично-педагогічної науки, залучення в її середовище молодих ентузіастів, виховання любові до педагогічної діяльності - необхідні умови професійної підготовки музикантів.

З усього сказаного вище напрошується наступний висновок - для вдосконалення системи сучасного диригентсько-хорового освіти необхідно ввести в музичних середніх навчальних закладах більш конкретне, цілеспрямоване навчання фахівців хорошої справи.

Які форми і види візьме спеціалізація і профілювання в хорovій освіті в подальшому, буде в основному залежати від потреб хорovої культури.

Література для самостійного вивчення:

1. Козачков С. Про диригентсько-хорovu педагогіку. В кн. «Музичне виконавство». Вип. 6. М., 1970
2. Мінін В. До проблеми підготовки диригентів хору. У СБ «Праці ГМПШ ім. Гнесіних ». Вип. 19. М., 1975.

ТЕМА 2. ПЛАНУВАННЯ НАВЧАЛЬНОЇ РОБОТИ ТА КОНТРОЛЬ ЗАСВОЄННЯ ЗНАНЬ СТУДЕНТАМИ

Велике значення для успішної організації навчального процесу має правильно планувати навчальну роботу з кожною окремою дисципліною. Викладання лекційних курсів хорovих дисциплін здійснюється за календарними планами. Ці плани, відповідно до навчальної програми, складаються педагогом, який читає цей предмет. При раціональному розподілі навчального матеріалу по семестрах, слід визначити зміст і час проведення семінарських, практичних, контрольних занять. Слід пам'ятати, що годинник на ці заняття відводяться із загальної кількості часу (Знайомство з навчальними програмами з хорovим дисциплін для вузів і правила складання календарних планів).

Велику роль у підвищенні ефективності процесу навчання відіграє контроль за засвоєнням знань, так звана зворотній зв'язок, несуча інформацію від учня (студента) до педагога. Так, поточний контроль успішності створює можливість регулювати процес засвоєння знань, встановити наскільки планомірно він розвивається і якщо зустрічаються труднощі, які гальмують цей процес - вжити відповідних заходів для їх подолання. Поточний контроль необхідний і тому, що він організовує учнів, змушує їх займатися регулярно. Проміжний же контроль підсумовує накопичення знань за минулий період, що перевіряється шляхом контрольних, семінарських занять, академічних

концертів, тестового опитування, представленням письмових робіт, конспектів.

Конспектування методичної літератури є обов'язковим (особливо для студентів). У зв'язку з цим, необхідно студентів ознайомити з різними видами конспектів:

1. Плановий конспект (план-конспект). Спочатку пишеться план, далі в міру потреби «нарощуються» окремі пункти плану. Допомогає при підготовці до усним повідомленням. Після закінчення часу по такому конспекту важко відновити зміст матеріалу.
2. Текстуальний конспект - це монтаж цитат.
3. Тематичний конспект - короткий виклад однієї теми.
4. Вільний конспект. Вільні формулювання і цитати.

Конспекти різних людей відрізняються, тому у кожного свій запас інформації, свій тезаурус (від латинського «сховище»), який впливає на зміст конспекту.

Чужі конспекти виявляються «марними». На конспекті лежить печать індивідуальності тієї людини, яка його складала.

Творче ставлення до своєї педагогічної діяльності, фантазія і вигадка педагога, дозволяють зробити контрольні заняття важливим етапом у навчальному процесі. Будь-який вид контролю оцінюється в балах за шкалою, прийнятою даним навчальним закладом. Питання оцінки має велике виховне значення. Необхідно щоб педагог виробив правильний критерій оцінки основним показником, якого повинна бути висока вимогливість, об'єктивність, строгість і справедливість.

Дуже відповідальним етапом у навчальному процесі є підсумковий контроль, на якому перевіряються знання учнів, але і виявляються переваги і недоліки методики викладання, якість роботи педагога. До підсумкового контролю учні осмислюють, систематизують отримані знання, повторюючи, закріплюючи і поглиблюючи їх. Тому необхідно дати учням правильну методику цієї підготовки, навчити їх раціонально і продуктивно

використовувати час, вказати найбільш серйозні і важливі розділи курсу, що вимагають особливо великих зусиль для засвоєння.

Підбиваючи підсумки розгляду методів планування і контролю на диригентсько-хорових відділеннях музичних ВУЗів, треба підкреслити, що саме вони є найважливішими чинниками в організації всього навчального процесу, їх вдосконалення безсумнівно буде сприяти більш успішному вирішенню виховних і освітніх завдань в підготовці кваліфікованих спеціалістів.

Практичні завдання:

1. Знайомство з навчальними планами диригентсько-хорових відділень ВУЗів.
2. Принципи складання календарних планів зі спеціальних дисциплін.

Література:

1. Питання методики викладання диригентсько-хорових дисциплін у вузі культури: Сб статей (під ред. П Левандо). Л., 1985.
2. Гудкова Є. Методика викладання хорових дисциплін. Т., 1987.
3. Єгоров А. Нариси з методики викладання хорових дисциплін. Л., 1958

ТЕМА 3. МЕТОДИКА ВИКЛАДАННЯ КУРСУ «ДИРИГУВАННЯ»

Римський-Корсаков Н. назвав диригування «темною справою», і він був недалеко від істини. Наука, в той час, не була достатньо підготовлена для того, щоб дати вичерпні відповіді на основні запити практики і педагогіки диригування. Пізніше, з розвитком психології, зокрема, соціальної (психологія спілкування в колективі), з'явилася реальна можливість побудови теоретичних основ диригентського мистецтва. Диригентська педагогіка накопичила багатий досвід з методики навчання техніці диригування.

Постійно збільшується число друкованих видань, в яких автори досить докладно розглядають технічні проблеми диригування.

Диригентська техніка повинна бути відточена не менше, ніж техніка співака або інструменталіста. І лише в разі повного володіння реальною технікою диригент отримує право говорити, як Тосканіні: «Моя паличка показує ... чому ви граєте інакше? «Щоб оволодіти такою технікою її потрібно вивчати з тим же ступенем цілеспрямованості, ґрунтовності, систематичності і завзятості, з якою працюють над цим солісти (співачи та інструменталісти). Багато хто дотримується думки, що диригентська техніка приходить в професійному досвіді сама, на основі природного обдарування і звукотворческою волі. Данілін Н. (Професор Московської консерваторії), що володів вродженої технікою диригування найвищого рівня, тим не менш надавав величезного значення роботі над нею і в своїй педагогічній практиці користувався спеціальними вправами. У диригентському мистецтві Н. Даніліна величезну роль відіграло вольове начало. Він говорив на уроках: «Якщо диригент здатний подібно полководцю, одним поглядом, одним рухом зацікавити колектив за собою, по шляху своїх намірів. Його місце за диригентським пультом, якщо ж ні,-треба міняти професію ». Н. Данілін володів гіпнотичною силою впливу на колектив. Його диригентський жест говорив переконливіше всяких слів. «Особливо значно було легато, в якому вільна рука, з надзвичайно живий пензлем, плавними рухами вишивала музичну тканину» (К.Птіца).

Розвиток природній здатності до жесту, міміці і пантомімі проходить складний шлях (все залежить від школи). Навчання диригентської техніки в сучасних умовах справа куди більш тонке, ніж в колишні часи, по причині ускладнилися форм музичного життя, великої різноманітності творчих напрямків, жанрів і стилів, що становлять сучасний музичний репертуар.

Провідна роль у навчанні професійним навичкам, в моральному вихованні учня належить педагогові за фахом. Запорукою успішної роботи є

- авторитет педагога, етика взаємин педагога і учня, творча атмосфера в класі.

В індивідуальні плани з диригування включаються основні завдання роботи в році, планомірне і цілеспрямоване розвиток музичних та диригентських даних. Вимоги до репертуару в класах диригування: висока ідейно-художня цінність, різноманітність жанрів, стилів.

Важливість правильної методики початкового етапу постановки диригентського апарату (м'язова свобода, пластичність диригентських рухів, тактирование, послідовність вивчення диригентських схем, точність ауфтакта). Методика навчання більш складним елементам диригентської техніки на старших курсах. Роль спеціальних вправ у вирішенні різних технічних задач. Робота в класі з метрономом і камертоном.

Структура уроку з диригування, методи його організації та проведення (диригування, гра партитури на фортепіано, спів голосів по горизонталі і вертикалі, читання з листа, усний і письмовий аналіз хорових творів і т.п.).

Висвітлення досвіду викладання диригування найбільших педагогів-хормейстерів, диригентів минулого і сучасності.

Характеристика методичної літератури з питань диригування, хрестоматій з диригування, збірників хорових творів, широко використовуваних у навчальній практиці.

Практичні завдання і питання:

1. Скласти індивідуальний план з диригування для студента консерваторії.
2. Представити методичну розробку уроку з диригування.
3. Яка роль міжпредметних впливів в структурі диригування?
4. У чому полягають основні завдання диригентської діяльності і якими специфічними якостями повинен володіти музикант, який обрав її своєю спеціальністю?
5. Яка роль ауфтакта в диригуванні?

Література для вивчення і конспектування:

1. Ержемській Г. Психологія диригування. М., 1988. Стор. 50-56.
2. Живов В. Хорове виконавство. М., 2003. Стор. 20-50.
3. Кустов.Ю. Про термін «ауфтакт». У кн. Питання методики викладання диригентсько-хорових дисциплін у вузі культури. Л., 1985. Стор. 57-65.
4. Мусін І. Мова диригентського жесту. М., 2006. Стор. 69-143.
5. Козачков С. Від уроку до концерту. К., 1990. Стор. 115-190.

ТЕМА 4. МЕТОДИКА ВИКЛАДАННЯ КУРСУ «ЧИТАННЯ ХОРОВОЇ ПАРТИТУРИ»

Курс «Читання хорових партитур» є одним з головних предметів спеціального циклу на диригентсько-хорових відділеннях музичних ссузів і ВУЗів.

Методика організації занять з читання хорових партитур, їх зміст, особливості структури, різноманіття видів діяльності. Принципи складання індивідуальних планів з урахуванням ступеня володіння учнем навичками гри на фортепіано. Відтворення звучання хорової партитури в фортепіанному викладі ставить перед учнем такі завдання:

- 1) Уміння відобразити в фортепіанному викладі всі компоненти хорового твору в сенсі освоєння мелодико-ритмічного, гармонічного і поліфонічного змісту в передбаченому темпі з дотриманням нюансування;
- 2) Уміння висловити у своєму виконанні художній зміст і характер тематики хорового твору.

Важливе значення при виконанні хорових партитур на фортепіано має педалізація (особливо при грі творів без супроводу). Хорову партитуру треба виконувати на фортепіано «по-хоровому», тобто дотримуючись необхідні для співаків цезури, відновлюючи в призначених місцях дихання; звучання

басового голосу повинно переважати. Особливо важлива вокальна зв'язність звуку. Безперервність повинна здійснюватися в пальцевому легато при мінімумі педалізації, шляхом швидкого «перехоплювання» акордів і затримування на клавіатурі хоча б одного пальця попереднього співзвуччя. Відривати всю руку від клавіатури рекомендується при настанні цезур. Великого вміння, терпіння, чуйності вимагає пошук правильного тембрального відтінку при грі на фортепіано творів (як народних, так і авторських).

Приклад. Розвиток навичок співу голосів з одночасним виконанням партитури на фортепіано, спів без супроводу з тактуванням, перехід з одного голосу на інший, розвиток «внутрішнього слуху».

Завдання диригента-хоровика обмежуються не тільки освоєнням творів для хору без супроводу, але і розгорнутих, масштабних творів для хору та симфонічного оркестру.

Методи транспонування хорових партитур: початковий - на ув. прийму, більш складний - інтервальний, тональний, ключовий.

Не слід применшувати значення ключів «ДО», бо знання цих ключів полегшує спосіб транспонування і сприяє орієнтації учня в області оркестрових партитур (кантата, ораторія, оперні сцени). Придбати навички в читанні різних ключів допоможуть хорові твори Палестрини, Обрехта, Лассо, Баха і ін

Для придбання швидкості в читанні хорових партитур різного виду учень (студент) частіше повинен самостійно займатися читанням з аркуша, використовуючи для цієї мети існуючі хрестоматії, посібники та різні збірники хорових творів.

В індивідуальні плани слід включати хорові твори композиторів-класиків, народні пісні, сучасна музика, твори в ключах «ДО».

Практичні завдання і питання:

1. Скласти індивідуальний план з читання хорових партитур для студента консерваторії в двох варіантах: для добре володіє фортепіано і для слабо володіє фортепіано.
2. Виконати методичну розробку уроку з читання хорових партитур для студента консерваторії.
3. Яка роль педалізації при грі хорових партитур без супроводу?
4. Розказати про способи транспонування в ключах «ДО».
5. Як слід виконувати багаторядкового партитуру на фортепіано (способи полегшення)?

Література для вивчення:

1. Андреева Л., Попов В. Хрестоматія з читання хорових партитур, вип. 1-3. М., 1968-1977.
2. Полтавцев І., Светозарова М. Курс читання хорових партитур, М., 1964.
3. Тевлін Б. Хрестоматія з читання хорових партитур. М., 1983.
4. Хорова музика епохи Відродження. М., 1988.
5. Хорова мініатюра. М., 1987. Вип 1-11.

ТЕМА 5. МЕТОДИКА ВИКЛАДАННЯ КУРСУ «ХОРОВЕ АРАНЖУВАННЯ »

Методи ведення курсу: повідомлення теоретичних відомостей про принципи перекладень того чи іншого виду; знайомство з різними типами хорового письма на основі аналізу хорових творів; пояснення домашнього завдання і перевірка його з аналізом переваг та недоліків. Основна форма занять - індивідуальна. Можливе використання групових занять на початку курсу (у вигляді настановних лекцій для повідомлення основних положень).

Самостійне виконання письмових завдань - вирішальна роль в оволодінні навичками аранжування.

Варіантів перекладання одного і того ж музичного твору можна зробити багато, і всі вони будуть різними. Рекомендується проводити практику різних способів перекладень, що дасть можливість знайти найкраще рішення цієї задачі.

Принципи вибору творів для аранжування з урахуванням її різновидів: перекладення одного хору а-капела на інший, перекладення вокального твору з інструментальним супроводом для виконання хором; перекладення інструментальної музики для хору, перекладення поліфонічних творів для різних типів хору. До цього слід додати, що не всяке музичний твір підлягає аранжуванню для хору. Є ряд перешкод: складна фортепіанна або оркестрова фактура; поетичний текст «особистого» змісту; складна партія соліста в романсах і ін

Обробка народної пісні в курсі «хорова аранжування» є самим змістовним в творчому відношенні завданням і завершує весь курс. По своїй складності наближається до композиторській творчості і тому вивчається в магістратурі консерваторії.

Знайомство з навчально-методичною літературою з хорового аранжування.

Практичне завдання і запитання:

1. Скласти індивідуальний план по хорової аранжуванні на одне півріччя навчального року для студента консерваторії.
2. Що таке «хорове полотно»? Назвіть основні функції хорової тканини (типи фактури).
3. Назвіть, що зобов'язаний автор зберегти при перекладенні музичних творів?
4. Які ви знаєте різновиди поліфонії?
5. Яке втручання в оригінал дозволено при аранжуванні?

Література для вивчення:

1. Івакін М. Хорове аранжування. М., 1980.
2. Живов В. Хорове виконавство. М., 2003. Стор. 89-106.
3. Ленський А. Мистецтво хорового аранжування. М., 1980.
4. Ліцвенко І. Практичний посібник з хорового аранжування. М., 1962.
5. Ушкарьов А. Основи хорового письма. М., 1982.
6. Нечаєв Є. Хорове аранжування. Т., 2006.

ТЕМА 6. МЕТОДИ ОРГАНІЗАЦІЇ РОБОТИ ХОРОВОГО КЛАСУ

Хоровий клас - головний профілюючий предмет циклу спеціальних дисциплін диригентсько-хорового відділу, який здійснює цілеспрямовану професійну підготовку фахівців-хормейстерів. Цілі і завдання хорового класу. Хоровий клас безпосередньо пов'язаний з основними завданнями всього курсу диригування, сприяючи вихованню хорового диригента в умовах практичної роботи у всіх її стадіях. У процесі хорових занять і розучування хорових творів учні (студенти) набувають методичні та практичні навички роботи з хором, а також знайомляться з організаційною стороною роботи хору.

Структура занять навчального хору, обумовлена їх змістом. Відмінність навчального хору від професійного (різне співвідношення навчальних та концертно-виконавських завдань). Планування роботи хорового класу. Принципи підбору репертуару відповідно до освітніх і виховними завданнями навчання, а також технічними та виконавськими можливостями хору. Необхідність наявності в репертуарі творів, різноманітних за стилями і жанрами, відбираючи при цьому саме характерне, типове і досконале.

На чолі хору - керівник, музикант відповідного дарування, майстерності, з досвідом концертно-виконавської роботи. Комплектування хорового класу. Участь запрошених артистів хору.

Дисципліна - необхідна умова ефективності колективної та творчої роботи.
Зовнішня і внутрішня дисципліна.

Правильна розстановка співаків у навчальному хорі - запорука нормального розвитку співочого голосу при колективних формах вокальної роботи (слуховий контакт між партіями, акустично більш вигідне донесення хорової звучності до слухачів).

Значення репетиційної роботи, методи її організації. Методи розучування твору: проспівування важких місць в уповільненому темпі; довільні зупинки на окремих звуках мелодичного обороту або акорду; ритмічне дроблення тривалостей на більш дрібні; тимчасове збільшення тривалостей; зміна вокального штриха; перебільшене, скандована проголошення тексту, використання допоміжного технічного матеріалу (вправи). Вокально-хорові вправи, їх місце в роботі хорового класу. Складання комплексів вправ-випісування, об'єднаних спільною метою.

Виховне значення концертних виступів хору. Організація концертів, принципи складання програм концертних виступів.

Характеристика репертуарних збірок, хрестоматій та навчально-методичної літератури по керівництву хором.

Практичні завдання і питання:

1. Скласти комплекс вокально-хорових вправ для навчального хору
2. Які якості і здібності необхідні для керування хором?
3. Розкрити зміст поняття «хоровий колектив».
4. Розкати про методику репетиційного процесу.
5. У чому полягають особливості концертного виступу?

Література для вивчення і конспектування:

1. Анісімов А. Диригент - хормейстер. Л., 1976.
2. Живов В. Хорове виконавство. М., 2003. Стор. 126-260.

3. Лукішко А. Розстановка співаків у навчальному хорі. У кн. Питання методики викладання диригентсько-хорових дисциплін у вузі культури. Л.,1985 . Стор. 22-35.
4. Козачков С. Від уроку до концерту. К., 1990. Стор. 191-262.

ТЕМА 7. МЕТОДИ ОРГАНІЗАЦІЇ І ВЕДЕННЯ ВИКОНАВСЬКОЇ ПРАКТИКИ

Великі потенційні можливості в плані активізації самостійної роботи учнів (студентів) закладені в діяльності хорового класу. На першому етапі діяльності хорового класу студенти виступають у ролі виконавців, на другому - диригентська практика.

Види практики: з навчальним хором диригентсько-хорового відділення, з аматорськими хорами, з професійними хорами (ознайомчо-наглядова у вузів; активна практика.

Методи організації практики. Завідувач секцією практики - організатор всіх її видів. Керівник практики з навчальним хором педагог, провідний хоровий клас, з аматорським хором - педагог, який має свій хоровий колектив.

Методи керівництва практикантом в період підготовки до практики і в процесі проведення занять з розучування хорових творів.

Зростання значення самостійної роботи в сучасних умовах веде до одночасного підвищення вимог до якості практичних занять з боку керівника хорового класу. Велику роль відіграє особистість керівника. У його спілкуванні з колективом, в його методичних прийомах, в підборі репертуару, в яскравих, запам'ятовуються інтерпретаціях розкриваються духовне багатство особистості педагога, що надає вирішальний вплив на сприйняття і виховання студентів.

У процесі попередньої підготовки студент повинен виявити всі основні виконавські труднощі і передбачити способи їх подолання.

Особливої уваги вимагають диригентські прийоми реалізації виконавського задуму, тому саме за допомогою жесту диригент передає характер звучання, виражає найтонші відтінки внутрішньої експресії. Тому для диригента так важливо знайти точну відповідність між звучала музикою і її пластичним вираженням.

Виразність диригентського жесту, впливаючи на виконавців, надає певний вплив і на слухачів. Тому, ще до початку роботи з хором диригентові важливо продумати і відшліфувати необхідні жести, хоча і на концерті і на репетиції пластику коректується реальним звучанням.

Підсумок практики - виступ студентів в концерті

Практичні завдання і питання:

1. Скласти план підготовчої роботи диригента над партитурою.
2. Розкрити роль і значення розділових знаків, логічних і психологічних пауз
3. Назвати засоби виконавської виразності в хорі.
4. Як передати жестом особливості фразування хорового твору?
5. Якими прийомами диригент може вплинути на зміну тембрової забарвлення?

Література для вивчення і конспектування:

1. Живов В. Хорове виконавство. М., 2003. Стор. 107-125, 194221.
2. Ільїн В. Значення хорового класу у розвитку навичок самостійної роботи студента. У кн. Питання методики викладання диригентсько-хорових дисциплін у вузі культури. Стор. 17-21.
3. Козачков С. Від уроку до концерту. К., 1990. Стор. 262-333.
4. Нечаєв Є. Робота з аматорським хором. Т., 2008.

ТЕМА 8. ФОРМИ І МЕТОДИ ВИКЛАДАННЯ ЛЕКЦІЙНИХ
КУРСІВ

Викладання лекційних курсів - дуже серйозна і відповідальна частина навчального процесу. Лекційним методом ведеться викладання хорознавства та методики роботи з хором, хорової літератури, методики музичного виховання. Ці дисципліни мають велике значення у професійній підготовці фахівців хорового мистецтва. Складність викладання лекційних курсів полягає в необхідності комплексного підходу, який виявляється в єдності загальноосвітніх і виховних функцій всіх форм і методів навчання.

Важливою стороною викладання лекційних курсів є актуальність - узагальнення знань на рівні сучасного стану науки, останніх її досягнень, постійне вдосконалення і оновлення навчального матеріалу. Все це вимагає від педагога, ведучого лекційні курси, глибоких знань не тільки в області дисципліни, але і в суміжних галузях науки і мистецтва, так само і високого рівня лекторської майстерності.

Типи лекцій: навчально-програмні (загальний систематичний лекційний курс), ввідні, оглядові, настановні.

Форми лекційного методу: лекція-монолог, лекція-бесіда. Дані типи і форми лекцій не вичерпують всього різноманіття лекційного методу.

На сучасному етапі особливо важливо творче ставлення педагога до відбору навчального матеріалу, вміння серед численних нових, але в основному, приватних явищ виявити і включити в лекцію найбільш суттєве, проблемно-важливе. В лекції не повинно бути нічого зайвого, малоістотні, заслоняючого основний сенс. Кожна лекція повинна поглиблювати знання учнів, збагачувати їхній кругозір. Мова лекції повинен бути літературним, ясным і точним, простим, конкретним, лаконічним і образним.

Структура лекції: введення, основний розділ, висновок. Методи роботи над лекцією.

Способи конспектування і перевірка конспектів викладачем.

Освітнє і виховнє значення семінарів. Форми проведення семінарів.

Питання для самостійної роботи:

1. Назвіть типи та форми лекцій.
2. З яких етапів складається методика роботи над лекцією?
3. Яким повинен бути мова лекцій?
4. Розкажіть про правила читання лекцій.
5. Яка мета семінарських занять?

Література для вивчення:

1. Алексєєв М. Як читати лекцію в різних аудиторіях. М., 1979.
2. Єгоров А. Нариси з методики викладання хорових дисциплін. Л., 1958
3. Гудкова Є. Методика викладання хорових дисциплін (лекційні курси). Т., 1987.

ТЕМА 9. МЕТОДИКА ВИКЛАДАННЯ КУРСУ «ХОРОЗНАВСТВА І МЕТОДИКИ РОБОТИ З ХОРОМ»

Хорознавство - одна з найважливіших спеціальних хорових дисциплін, змістом якої є теоретичне і методичне узагальнення досвіду хорової творчості, виконавства та педагогіки.

Хорознавство вивчається на диригентсько-хорових відділеннях спеціальних середніх та вищих навчальних закладів. Вузівський курс, продовжуючи вивчення матеріалу, розпочате в середньому навчальному закладі, відрізняється постановкою і розробкою низки нових тем, а також іншим підходом до вивчення вже відомого матеріалу, який розглядається ширше, детальніше і глибше. У зв'язку з цим необхідно розрізняти:

- а) елементарний курс хорознавства, що займається, в основному, структурою хорового колективу (проходиться в вузі);
- б) вузівський курс хорознавства, що охоплює всі основні проблеми диригентсько-хорової практики, що зачіпає крім власне «хорознавство» і питання історії хорової культури, диригування хором, методики вокально-хорової роботи, хорової літератури та ін. Тобто весь цикл спеціальних

хорових дисциплін в тій чи іншій мірі знаходить тут своє відображення. У цьому головна особливість названого курсу.

Основний метод викладання курсу - лекційний. Зміст і структура лекційних занять. Освітлення спеціальної літератури на лекціях; залучення музично-ілюстративного і наочного матеріалу.

Місце і значення аналізу хорових партитур у курсі хорознавства. Обов'язковий коло питань для цілісного (музично-теоретичного, вокально-хорового, виконавського) аналізу.

Значення практичних занять у викладанні курсу, їх зміст (аналіз і анотування хорових творів, складання методичних розробок і планів роботи з хором, оволодіння навичками виспівування хору).

Види домашніх завдань, методика їх виконання.

Контрольні та семінарські заняття. Усна і письмова форми контролю.

Практичні завдання і питання:

1. Скласти календарний план з курсу «хорознавства та практика роботи з хором» для вузів (на одне півріччя).
2. У чому полягає специфіка аналізу форми хорового твору?
3. Яка методика цілісного виконавського аналізу хорового твору?
4. Роль і значення вокально-хорового аналізу для становлення виконавського задуму і для його реалізації.
5. Розкажіть про відомі види ладу і специфіку хорового ладу.

Література для вивчення і конспектування:

1. Живов В. Виконавський аналіз хорового твору. М., 1987.
2. Живов В. Хорове виконавство. М., 2003. Стор. 51 -125.
3. Коловський О. Аналіз хорової партитури. У кн. Хорове мистецтво. Л., 1967. С. 20-42.

4. Левандо П. Про вдосконалення вузівського курсу хорознавства. У кн. Питання методики викладання диригентсько-хорових дисциплін у вузі культури. Л., 1985. Стор. 114-120.

ТЕМА 10. МЕТОДИКА ВИКЛАДАННЯ КУРСУ «ХОРОВА ЛІТЕРАТУРА»

Курс «Хорова література» є одним з найбільш важливих серед дисциплін спеціального циклу у вузі.

Методи і форми викладання. Основний метод - лекційний. У лекціях необхідно розкривати наступність у розвитку хорового мистецтва, взаємозв'язок народного і професійного творчості, здійснювати тісні міжпредметні зв'язки з іншими спеціальними дисциплінами, а також з предметами суміжних видів мистецтв. Необхідно систематично збагачувати лекційний курс новими матеріалами, включати твори, створені в останній період.

У роботі над змістом лекції треба враховувати знання учнів і студентів, придбані ними при проходженні курсу «Історії музики». Виключити дублювання матеріалу лекції.

Наявність нотного і звучного матеріалу. Прослуховування творів з короткими коментарями викладача.

Значення самостійної роботи над матеріалом курсу: читання спеціальної літератури, прослуховування та аналіз хорових творів. Педагог повинен навчити студентів самостійно працювати з літературою і аналізувати хорові твори, самостійно розширювати і поповнювати знання, отримані на лекціях (відвідування хорових концертів, оперних вистав і т.п.).

Проведені семінари, колоквиуми. Тести стимулюють самостійну роботу студентів. Абсолютно необхідною формою самостійної роботи є підготовка доповідей студентами. Самостійне повідомлення (набагато в більшій мірі, ніж участь у спільному семінарі) допоможе виробити майбутньому педагогу і

керівнику хору вміння донести до членів колективу істота змісту, художні особливості досліджуваного (виконуваного) твору.

Характеристика навчально-методичної літератури і навчальних посібників.

Практичні завдання і питання:

1. Скласти календарний план з курсу «Хорова література» для вузу (одне півріччя).
2. Розробити план лекції з однією з тем курсу «Хорова література».
3. Дайте визначення поняття «музичний стиль» і розкрийте зміст трьох його основних рівнів.
4. Назвіть відомі вам виконавські стилі і приведіть характеристику кожного з них.

Література для вивчення і конспектування:

1. Гулеско І. Хорова література. Х., 1991.
2. Живов В. Хорове виконавство. М., 2003. Стор. 223-249.
3. Хакимова А. Хор а капела -(історико - естетичні та теоретичні питання жанру). Т., 1992.

ТЕМА 11 ІНДИВІДУАЛЬНІ ФОРМИ НАВЧАННЯ

Навчальна дисципліна присвячена вивченню:

- науково-теоретичних основ викладання диригування;
- нових напрямків підходу до дослідження диригування;
- сучасно стану диригентського виконавства;
- ролі окремих методик навчання диригуванню;
- історичного розвитку диригентського мистецтва;
- суспільного характеру диригентського мистецтва;
- вимог до особистості диригента;
- дидактичного співвідношення як виконавського виду і як навчального предмету;

- дидактичних принципів побудови змісту диригентського навчання;
- організаційних форм навчання, навчально-методичної документації, планування навчальної роботи;
- методики здійснення педагогічного контролю у вищій школі;
- комплексності, як характерної особливості навчання у диригентському класі.

Питання до практичних занять

1. Професія диригент.
2. Структура організаційної підготовки виконуваного твору.
3. Особливості розвитку основних навичок хорового диригента.
4. Російські хорові диригенти (хори, репертуар, методи роботи).
5. Специфіка хорового диригування.
6. Мануальна техніка (характеристика).
7. Диригентський апарат (характеристика).
8. Робота над постановкою диригентського апарату.
9. Ауфтакт (визначення, характеристика, види).
10. Методи роботи над різними видами ауфтакта
11. Диригентські схеми.
12. Складні розміри.
13. Методи роботи показу різних видів звуковедення, штрихів, динаміки, фермат.
14. Мануальна техніка - художній образ. Агогіка.
15. Психологія диригування, викладання.
16. Робота з метрономом, камертоном, фортепіано, концертмейстером.
17. Урок з диригування (організація, проведення).
18. Індивідуальний план (особливості).
19. Репертуарний план навчання.

20. Анотація.
21. Недоліки диригентського апарату і методи їх виправлення.
22. Методика проведення іспиту та державного іспиту з диригуванню.
23. Методика роботи над партитурою.

Практичні завдання

1. Скласти індивідуальні плани з диригування учнів музичних училищ 1-4 курсів.
2. Скласти методичну розробку уроку з диригування.
3. Підготувати комплекс вправ по постановці диригентського апарату на початковому етапі навчання.
4. Скласти комплекс вправ по роботі над м'язової свободою диригентського апарату.
5. Підготувати письмову анотацію хорового твору.
6. Підготувати виконавський аналіз хорового твору (письмово).

Основна література:

1. Безбородова, Л. Диригування. - М: Освіта, 1990 ..
2. Живов, В. Хорове виконавство. - М, 2003 ..
3. Кузьміна, Л. Теорія і методика хорового виконавства: Хрестоматія по спеціалізації 053005 Академічний хор / Л. А. Кузьміна; ПГІК. - Перм, 2002.

Додаткова: література:

1. Андрєєв, Л. Методика викладання хорового диригування в музичних училищах. - М, 1969 .. - 120 с.
2. Єгоров, А. Нариси з методики викладання хорових дисциплін: посібник для педагогів консерваторій. - Л: Музгіз, 1958 ..
3. Ержемській, Г. Л. Закономірності і парадокси диригування. Психологія. Теорія. Практика. - СПб: «Ферт», 1993 .. - 261с.

4. Живов, В. Л. Теорія хорового виконавства. - М: вид-во МГТУ ім .. Баумана, 1998. - 288 с.
5. Живов, В. Тракткування хорового твору. - М: Сов .. Росія, 1986 рік. - Бібліотечка в допомогу художній самодіяльності, № 19.
6. Козачків, С. Від уроку до концерту. Казань, 1990. - 343 с.
7. Колесова, Н. Основи техніки диригування / Сост. Н. Ф. Колесова. - Київ: Музична Україна, 1981.
8. Робота диригента над хоровою партитурою: Сб статей / Под ред. П. Левандо. - М, 1985 ..
9. Сівізіяров, А. Проблеми м'язової свободи диригента хору. М., 1983. - 55 с.
10. Тихонова, І. Про виховання музичного слуху хорових диригентів // Праці ГМПШ ім. Гнесіних: Сб ст. - Вип. 62. - М, 1982 ..

3. Рекомендована література

Базова

1. Андреева Л. Методика преподавания хорового дирижирования. - М.: Музыка, 1969.-117с.
2. Анисимов, А. Дирижёр–хормейстер : творч.–метод. зап. / А. Анисимов. – Л. : Музыка, 1976. -159 с.
3. Асафьев Б.В. О хоровом искусстве. - Л.: Музыка, 1980. - 212с.
4. Багриновский М.М. Дирижерская техника рук. - М.: 1947. - 294с.
5. Багриновський М. Хорознавство і керування хором. – К.: Вище Училище воєнних диригентів,1947.
6. Безбородова, Л. Диригування. - М: Освіта, 1990 .
7. Бенч-Шокало О.Г. Український хоровий спів: Актуалізація звичаєвої традиції: Навч. посіб. - К.: Ред. журн. "Укр. Світ", 2002. - 440 с: іл., нот.
8. Бернштейн Н.А. О построении движений. - М.: 1985. - 175с.

9. Библиотека студента-хормейстера. Вып. 7. – М.,1970; Вып. 18. – М.,1982; Вып. 32. – М.,1972.
- 10.Библиотека хормейстера. – М.,1966. Вип. 20, 22, 14
- 11.Библиотека хормейстера. Вып. 11. – М.,1965; Вып. 19. – М.,1967; Вып. 18. – М.,1965.
- 12.Білявський Е.Г. Засвоєння сучасної музичної мови в хорі. - К.: Музична Україна, 1984.-40с.
- 13.Болгарский А., Сагайдак Г. Хоровий клас і практика роботи з хором. – К.: Музична Україна, 1987.
- 14.Вериківський М. Вибрані хорові твори. Хор та пісні. – К.: Музична Україна, 1981. Т. IV.
- 15.Верьовка Г. Вибрані хорові твори. – К.: Музична Україна, 1986.
- 16.Виноградов, К. П. Работа над дикцией в хоре / К. П. Виноградов. – М.: Музыка, 1967.
- 17.Воробкевич С. Хорові твори без супроводу. – К.: Музична Україна, 1996.
- 18.Гинзбург Л. Дирижерское исполнительство. Практика. История. Эстетика. – М.: Музыка, 1975. – 631 с.
- 19.Дирижерское исполнительство. Практика. История. Эстетика. - М.: Музыка, 1975. - 143с.
- 20.Дмитревський Г.С. Хорознавство і керування хором. - К.: 1961. - 93с.
- 21.Дмитриевская, К. Н. Анализ хоровых произведений / К. Н. Дмитриевская. – М., 1965.
- 22.Дремлюга М. Пори року. – К.: Музична Україна, 1966.
- 23.Егоров, А. А. Очерки по методике преподавания хоровых дисциплин / А. А. Егоров. – Л., 1958.
- 24.Егоров, А. А. Теория и практика работы с хором / А. А. Егоров. – Л. ; М.: Госмузиздат, 1951.
- 25.Ержемский Г.Л. Психология дирижирования. - М.: Музыка, 1988. - 78с.
- 26.Егоров О.О. Теорія і практика роботи з хором. - К.: 1961. - 237с.
- 27.Живов В.Л. Хоровое исполнительство. Теория. Методика. Практика Учеб.

- пособие для студ. высш. учеб. заведений. — М. Гуманит. изд. центр ВЛАДОС, 2003. — 272 с.
28. Живов, В. Л. Интерпретация хоровой музыки / В. Л. Живов. — М., 1991.
29. Живов, В. Л. Исполнительский анализ хорового произведения. — М., 1987
30. Живов, В. Л. О выразительности дирижёрского жеста / В. Л. Живов // Работа в хоре. — М., 1977.
31. Живов, В. Л. О музыкально-выразительных средствах в хоровом исполнении / В. Л. Живов // Хоровой коллектив. — М.: Музыка, 1976.
32. Живов, В. Л. Трактовка хорового произведения / В. Л. Живов. — М., 1986.
33. Зверева Е. Репертуар хорового класса. — М., 1969. Вып. 1.
34. Зиновьева, Л. П. Вокальные задачи ауттакта в хоровом дирижировании / Л. П. Зиновьева. — СПб. : Композитор, 2007. — 152 с.
35. Иванов-Радкевич А. П. О воспитании дирижера. — М.: Музыка 1973. — 75 с.
36. Иконникова, Л. Н. Интерпретаторская культура хорового дирижера / Л. Н. Иконникова ; науч. ред. Ю. Д. Златковский. — Минск : Изд. центр БГУ, 2005. — 143 с.
37. Казачков, С. А. Дирижер хора — артист и педагог / С. А. Казачков ; Казан. гос. консерватория. — Казань, 1998. — 308 с.
38. Казачков, С. А. Дирижерский аппарат и его постановка : учебное пособие / С. А. Казачков. — М., 1967. — 111 с.
39. Казачков, С. А. О вокально-хоровой фразировке : беседы в форме рондо / С. А. Казачков. — Казань : Изд-во Казан. консерватории, 2001. — 48 с.
40. Казачков, С. А. От урока к концерту / С. А. Казачков. — Казань : Изд-во Казан. ун-та, 1990. — 343 с.
41. Кан Э. Элементы дирижирования / Э. Кан. — Л.: Музыка, 1980. — 216 с.
42. Канерштейн М. М. Вопросы дирижирования. — М.: Музыка, 1965. — 220 с.
43. Когадеев А. Техника хорового дирижирования. Элементарные основы / А. П. Когадеев // Учебное пособие для музыкальных и музыкально-педагогических училищ. — Мн.: Высшая школа, 1968. — 252 с.
44. Козак Є. Хорові твори. — К.: Музична Україна, 1977.

45. Колесса М. Українські народні пісні з Волині. – К.: Мистецтво, 1966
46. Колесса М.Ф. Основи техніки диригування. - К.: Музична Україна, 1981. - 204с.
47. Коломієць А. Хорові твори без супроводу. – К.: Музична Україна, 1978.
48. Коломієць. Курс читання хорових партитур. – К.: Музична Україна, 1977.
49. Копытман, М. Хоровое письмо / М. Копытман. – М. : Совет. композитор, 1971. – 200 с.
50. Кофман Р.І. Виховання диригента: психологічні особливості. - К.: Музична Україна. 1986.-38с.
51. Кошиць О. Українські народні пісні для мішаного хору. – К.: Мистецтво, 1965.
52. Краснощеков В.Й. Мир дирижера. - Л.: Музыка, 1969. -298с.
53. Краснощёков, В. И. Вопросы хороведения / В. И. Краснощёков. – М.: Музыка, 1969. – 300 с.
54. Кузнецов, Ю. М. Практическое хороведение. Учебный курс хороведения / Ю. М. Кузнецов. — М.: 2009. — 158 с.
55. Кузнецов, Ю. М. Экспериментальные исследования эмоциональной выразительности хора / Ю. М. Кузнецов. — М.: 2007. — 198 с.
56. Левандо, П. П. Анализ хоровой партитуры / П. П. Левандо. – Л. : ЛГИК, 1971.
57. Левандо, П. П. Проблемы хороведения / П. П. Левандо. – Л., 1979.
58. Левандо, П. П. Хоровая фактура / П. П. Левандо. – Л. : Музыка, 1984. – 124 с.
59. Леонарди, Е. И. Дикция и орфоэпия : сб. упражнений по сцен. речи / Е. И. Леонарди. – М. : Просвещение, 1967. – 237 с.
60. Лятошинський Б. Твори без супроводу. – К.: Музична Україна, 1971.
61. Лятошинський Б. Українські народні пісні. Вип. II. – К.: Музична Україна, 1974.
62. Лятошинський Б. Українські народні пісні. М. – Л.: Государственное музыкальное издательство, 1946.

63. М. Леонтович. Хорові твори. – К., 1961.
64. Майборода Г. Хорові твори. – К.: Музична Україна, 1975.
65. Максимов, С. Е. Певческий строй. — М.: Музыка, 1967. — 153 с.
66. Малько Н.А. Основы техники дирижирования. - М.: Музыка, 1965. 215с.
67. Матальев Л.Н. Основы дирижерской техники. - М.: Советский композитор, 1986.-208с
68. Мусін І. Техніка диригування. – Л.: Музыка, 1967
69. Оголец А. С. Слово и музыка в вокально–драматических жанрах. – М., 1960.
70. Оголец, А. С. Специфика выразительных средств. – М., 1959.
71. Ольхов К. Питання теорії диригентської техніки та навчання хорових диригентів. - Л.: Музыка, 1979.
72. Ольхов, К. А. О дирижировании хором : Крат. пособие / К. А. Ольхов. – Л.: Музгиз, 1961. – 108 с.
73. Ольхов, К. А. Теоретические основы дирижерской техники / К. А. Ольхов. – 2-е изд. – Л.: Музыка, 1984. – 160 с.
74. Пазовський А. Записки диригента. – М.: Російський композитор, 1969.
75. Пігров К. Керування хором. – К.: Музична Україна, 1956. – 220с
76. Полтавцев И. Светозарова М. Курс чтения хоровых партитур. – М.: 1966.
77. Птица, К. Б. Очерки по технике дирижирования хором : Материал к курсу техники дирижирования / К. Б. Птица. – М.; Л.: Музгиз, 1948. – 160
78. Разумний І. Посібник з хорового диригування. - К.: Музична Україна, 1968.
79. Садовников, В. И. Орфоэпия в пении / В. И. Садовников. — М., 1958. — 80 с.
80. Самарин, В. А. Хороведение и хоровая аранжировка / В. А. Самарин. — М.: Академия, 2002. — 352 с.
81. Семенюк, В.О. Хоровая фактура. Проблемы исполнительства. – М.: ООО Издательство «Композитор», 2008. – 328 с.

82. Сивизьянов, А.С. Проблема мышечной свободы дирижера хора (начальное обучение). – М.: Музыка, 1983. – 55 с., нот.
83. Соколов В. Работа з хором. – М.: Музыка, 1967
84. Співає “Думка”. – К.: Музична Україна, 1970.
85. Співає український народний хор ім. Г. Верьовки. Вип. I. – К.: Музична Україна, 1971.
86. Стеценко К. Хорові твори. – К.: Музична Україна, 1969.
87. Українські народні пісні для хору. – К., 1959.
88. Уманець В. Хорові твори. – К.: Музична Україна, 1976
89. Хакимова, А. Хор а сарелла (исторические, эстетические и теоретические вопросы жанра). – Ташкент, 1992
90. Хорові сцени та хори з опер українських радянських композиторів. Вип. 1. – К.: Музична Україна, 1993.
91. Хорові твори на вірші Лесі Українки. – К.: Музична Україна, 1983.
92. Хорові твори українських композиторів кінця XIX – початку XX ст. Вип. IV. – К.: Музична Україна, 1973.
93. Хорові твори українських композиторів на слова Т. Шевченка. – К.: Держ. видав. Образ. Мистецтва і муз. Літератури УРСР, 1961.
94. Хорові твори українських радянських композиторів. Вип. IV. – К.: Музична Україна, 1969.
95. Хорові твори українських радянських композиторів. Вип. X. – К.: Музична Україна, 1976.
96. Хорові твори українських радянських композиторів. Вип. XIV. – К.: Музична Україна, 1968.
97. Хрестоматія по дирижуванню для інститутів культури. – М.: Просвещение, 1967.
98. Хрестоматія по дирижуванню хором. Сост. Е. Красотина, К. Рюмина, Ю. Левит. – М., 1972. Вып. 3
99. Хрестоматія з хорового диригування /Упор. А. Коломієць. – К.: Музична Україна, 1973.

100. Хрестоматія з читання хорових партитур. Упор. О. Перунов. – К.: Мистецтво, 1963.
101. Хрестоматія з читання хорових партитур. Упор. Шелков. - Л., 1963.
102. Хрестоматія української дожовтневої музики. – К.: Музична Україна, 1976. Ч.2
103. Хрестоматія української дожовтневої музики. – К.: Музична Україна, 1974.Ч. 1.
104. Чесноков, П. Г. Хор и управление им / П. Г. Чесноков. – М. : Госмузиздат, [1961]. – 241 с.
105. Шамина Л. Работа с самодеятельным хором / Л. В. Шамина. — М.: Музыка, 1981. — 165 с. (2-е изд. — М.: Музыка, 1988. — 175 с.)
106. Шамо И. Хоры на стихи украинских поэтов. – М.: Советский композитор, 1983.
107. Шамо Ю. Хорові твори на вірші Лесі Українки. – К.: Музична Україна, 1983.
108. Шварц, Н. Ансамбль в хоре. — М., 1961.
109. Шинтяпіна І.В. Формування художньо-творчих умінь майбутніх учителів музики у процесі диригентсько-хорової підготовки. – Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата педагогічних наук – К., 2005., 187 с.
110. Штогаренко А. Хорові твори. – К.: Музична Україна, 1972.

Допоміжна

1. Алексеева, М. Как читать лекции в разных аудиториях / М. Алексеева. – Москва, 1979.
2. Анасимов А. Дирижер-хорместер. – М.: "Музыка", 1976
3. Андреева, Л. Методика преподавания дирижирования в музыкальных училищах / Л. Андреева. – Москва, 1970.
4. Асафьев, Б. О хоровом искусстве / Б. Асафьев. - Ленинград, 1980.

5. Баранов, Б. В. Курс хороведения / Б. В. Баранов. – Музыка, 1991.
6. Безбородова, Л. Дирижирование : учеб. пособие. – Москва, 2000.
7. Вопросы методики преподавания дирижирования, хоровыми дисциплинами : сб. ст. / под ред. П. Левандо. – Ленинград, 1985.
8. Гриценко О.А. культура і влада. Теорія і практика культурної політики в сучасному світі. – К.: УЦКД, 2000. – 228 с.
9. Дмитревський Г.О. Хорознавство і керування хором. – К., 1961.
10. Егоров, А. Очерки по методике преподавания хоровых дисциплин% пособие для педагогов. - Л: Музгиз, 1958 .
11. Егоров А. Теория и практика работы с хором. Л.-М.,1951.
12. Ержемській, Г. Л. Закономірності і парадокси диригування. Психологія. Теорія. Практика. - СПб: «Ферт», 1993 .. - 261с.
13. Живов В. Заметки хорового дирижера.// Искусство в школе. Вып. 1-1998.
14. Живов В. Интерпретация хоровой музыки. М., 1991
15. Живов В. Теория хорового исполнительства. М., 1998. - 288 с.
16. Живов В.Исполнительский анализ хорового произведения. М.; Музыка, 1987.
17. Живов В. Методика исполнительства анализа хоровой партитуры.
18. Живов В.Трактування хорового твору. - М: Сов .. Росія, 1986 рік. - Бібліотечка в допомогу художній самодіяльності, № 19.
19. Ивакин, М. Хоровая аранжировка / М. Ивакин. – Москва, 2003.
20. Ильин В. О методике ведения хоровой практики на начальной стадии обучения дирижера-хормейстера.//Хоровое искусство. Вып. 3. Л., 1997
21. Казанский, С. Хрестоматия по чтению хоровых партитур / С. Казанский. – Москва, 1976.
22. Казачков С. А. Дирижер хора — артист и педагог / Казан. гос. консерватория. - Казань, 1998. - 308 с.
23. Казачков С. А. От урока к концерту. – Казань: Изд-во Казан. Ун-та, 1990.

24. Казачков С.А. Дирижерский аппарат и его постановка. – М.: Музыка, 1967.
25. Казачков, С. О дирижерско-хоровой педагогике // Музыкальное искусство. – Москва, 1970.
26. Капустин Ю. Музыкант-исполнитель и публика: Социологические проблемы современной концертной жизни. Исследование. - Л.: Музыка, 1985. - 160 с
27. Колесса М. Основи техніки диригування. – К.: Музична Україна, 1973.4. Максимов С. Хоровий спів у школі. Л.: Учпедвидав,1961.
28. Колмакова, Е. Методика преподавания хоровых дисциплин / Е. Колмаков. – Москва, 2004.
29. Кольбер Франсуа, Нантель Жак, Білодо Сюзан, Річ Дж. Деніс. Маркетинг у сфері культури та мистецтв / Пер. с англ. - Святослава Яринича. – Львів: Кальварія, 2004. – 240 с.
30. Кондрашин К. П. Мир дирижера (Технология дирижирования) «Музыка», Ленинградское отделение, 1976.
31. Конен, Э. Этюды о зарубежной музыке / Э. Конен. – Москва : Музыка, 1975.
32. Кошмина И. В. Русская духовная музыка: Пособие для студ. Муз.- пед. училищ и вузов: В. 2.
33. Краснощеков В. Поэтический текст в хоровом пении.// Работа с хором. М., 1972.
34. Краснощеков, В. Вопросы хороведения / В. Краснощеков. – Москва, 1969.
35. Кузьміна, Л. Теорія і методика хорового виконавства: Хрестоматія по спеціалізації 053005 Академічний хор / Л. А. Кузьміна; ПГІК. - Перм, 2002.
36. Лащенко А.П. Хоровая культура: аспекты изучения и развития. - К.: Муз.Україна, 1989. – 136 с.

37. Левандо П. Исполнительский анализ и интерпретация хорового произведения. // Работа дирижера над хоровой партитурой. М., 1985.
38. Левандо, П. Проблемы хороведения / П. Левандо. – Ленинград, 1974.
39. Левандо, П. Хоровая фактура / П. Левандо. – Ленинград, 1984.
40. Ленский, А. Пособие по хоровой аранжировке / А. Ленский. – Москва, 1962.
41. Лицвенко, И. Практическое руководство по хоровой аранжировке / И. Лицвенко. – Москва, 1962.
42. Лицвенко, И. Техника переложения сольных вокальных произведений для разных хоровых составов / И Лицвенко. – Москва, 1964.
43. Локшин, Д. Замечательные русские хоры и их дирижеры / Д. Локшин. – Москва, 1963.
44. Локшин, Д. Зарубежная хоровая литература / Д. Локшин. – Москва, 1966.– Вып. 1, 2, 3.
45. Медынь, Я. Методика преподавания дирижерско-хоровых дисциплин / Я. Медынь. – Москва, 1978.
46. Методика работы с детским вокально-хоровым коллективом / сост. М. С. Осеннева, В. А. Самарин, Л. И. Уколова. – Москва, 1972.
47. Могучее средство воспитания : сб. ст. / под ред. П. Левандо. – Ленинград, 1978.
48. Морозов, В. Тайны вокальной речи / В. Морозов. – Ленинград, 1967.
49. Мусин И.А. Техника дирижирования. — Л.: Музыка, 1967. - 351с.
50. Мусин Й. А. О воспитании дирижера. Очерки. - Л.: Музыка, 1987. - 247с.
51. Никольская-Береговская, К. Развитие школы хорового пения в России / К. Никольская-Береговая. – Москва, 2008.
52. Никольский, А. Голос и слух хорового певца / А. Никольский. – Москва, 1998.
53. Ольхов К. А. Вопросы теории дирижерской техники и обучения хоровых дирижеров. Л.: Музыка, 1979.

54. Ольхов К.А. О дирижировании хором. - Л.: Музгиз, 1961.
55. Ольхов К.А. Теоретические основы дирижерской техники. - Л.: Музыка, 1984. — 158с.
56. Орлова, Е. М. Лекции по истории музыки / Е. М. Орлова. – Москва, 1979.
57. Падалка Г. Учитель, музыка, діти. – К.: Музична Україна, 1981.
58. Пехота О.М. Педагогічна майстерність викладача сучасного університету з позицій суб'єктного підходу. // Науковий вісник МДУ. - Випуск 16 (міжнародний). Педагогічні науки: Збірник наукових праць / За заг. ред. В.Д.Будака, О.М.Пехоти. – Миколаїв: МДУ, 2007. – С. 21-28.
59. Пигров, К. Руководство хором / К. Пирогов. – Москва, 1954.
60. Плотниченко, Г. Практические советы по хоровой аранжировке / Г. Плотниченко. – Москва, 1971 – 1972. – Ч. I, II.
61. Полтавцев, И. И. Курс чтения хоровых партитур. Ч. 1, 2 / И. И. Полтавцев, М. Ф. Светозарова. – Москва, 1964.
62. Попова, Т. О музыкальных жанрах / Т. Попова. – Москва, 1981.
63. Попова, Т. Основы русской народной музыки / Т. Попова. – Москва, 1981.
64. Птица К. Проблемы стиля и хоровое исполнительство.// Работа с хором. М., 1972.
65. Рабинович Д. А. Исполнитель и стиль. Избранные статьи, вып.2. М.; Сов. Композитор, 1981.
66. Работа дирижера над хоровой партитурой : сб. ст. / под ред. П. Левандо. – Москва, 1985.
67. Работа с хором. Методика и опыт. Составление - Б. Тевлин. М., 1987.
68. Руднева, А. Русский народный хор и работа с ним / А. Руднева. – Москва, 1959.
69. Самарин, В. Хороведение / В. Самарин. – Москва, 2001.
70. Сивизьянов А.С. Дирижерское выражение музыкальных элементов и стилей.- Шадринск: ИЗД-ВО ПО «Исеть», 1997.

71. Сівізіяров, А. Проблеми м'язової свободи диригента хору. М., 1983. - 55 с.
72. Соколов Вл. Работа с хором. – М.: "Музыка", 1967.
73. Струве Г.А. Школьный хор. – М.: Просвещение, 1981.
74. Тевлин Б. Хоровые пути: Статьи. Воспоминания. Материалы/Ред.-сост. В. С. Ценова.- М.: Музыка,2001.
75. Тихонова, І. Про виховання музичного слуху хорових диригентів // Праці ГМПП ім. Гнєсіних: Сб ст. - Вип. 62. - М, 1982
76. Тульчинский Г.Л., Шекова Е.Л. Менеджмент в сфере культуры: Учебное пособие, 2-е изд., испр. и доп. – СПб.: «Лань», 2003. – 528 с.
77. Усова, И. Хоровая литература / И. Усова. – Москва, 1988.
78. Ушкарев, Д. Основы хорового письма / Д. Ушкарев. – Москва, 1986.
79. Хоровое искусство : сб. ст. Вып. 1-2.– Москва, 1967 – 1972.
80. Хрестоматия по чтению хоровых партитур / сост. Л. М. Андреева. – Москва, 1976.
81. Хрестоматія з диригування хором. - Вип. 1-4 / Сост. Є. Красотіна, К. Рюміна, Ю. Левін - М: Музыка, 1979-1982 рр. .. - 96 с.
82. Хрестоматія з диригування. - Вип. 2 / Сост. Птах К., Куликов Б. -М. Музыка, 1973. - 168 с.
83. Хрестоматія з диригування. Навчальний посібник для інститутів культури. - Л.: ЛДІКМ 1971 року.
84. Хрестоматія з техніки хорового диригування. Репертуар класів хорового диригування. - Вип. 1. - М: Музыка, 1963 ..
85. Хрестоматія з хорового диригування / Сост. А. Баранов та ін - М: Музыка, 1967 ..
86. Хрестоматія з хорового диригування / Сост. Журов А. В. - Мн: Вища .. шк., 1987. - 184 с: іл ..
87. Хрестоматія з хорового диригування. - Вип. 1 / Сост. С. Пушечнікова, Ю. Ігнат'єва - М: Музыка, 2000 .. - 96 с.
88. Хрестоматія з хорового диригування. Вип. 1 - М: Музыка, 1953 ..

89. Хрестоматія з читання хорових партитур для хору без супроводу і в супроводі фортепіано. Навчальний посібник для диригентсько-хорових факультетів музичних вузів. - М: Музика, 1976 ..
90. Чабанный В.Ф. Управление самодеятельным хором. – М.: Сов. Россия, 1987. – 128 с.
91. Чесноков, П. Хор и управление им / П. Чесноков. – Москва, 1952.
92. Шелков, И. Хрестоматия по чтению хоровых партитур / И. Шелков. – Ленинград, 1963.
93. Эсуалов, А. Активизация учебно-познавательной деятельности студентов / А. Эсуалов. – Москва, 1982.
94. Ягупов В.В., Свистун В.І. Педагог як суб'єкт викладання // Теретичні та методичні засади розвитку педагогічної освіти: педагогічна майстерність, творчість, технології: Зб. наук. праць / За заг. ред.. Н.Г.Ничкало. – Харків: НТУ«ХП», 2007. – 644 с.

15. Інформаційні ресурси

95. Матарассо Франсуа, Лендрі Чарльз. Пошук рівноваги: двадцять одна стратегічна дилема культурної політики : пер. Святослава Яринича / Рада Європи. Відділ досліджень та розвитку культурної політики. Аналітична розробка №4. -1999. - 30 с. Електронний ресурс: www.britishcouncil.org/ukraine
96. СТИСЛИЙ ПУТІВНИК ДО БІЗНЕС-СПОНСОРСТВА МИСТЕЦЬКИХ ПРОЕКТІВ / пер. Наталії Партач. - 4 с. Електронний ресурс: www.britishcouncil.org/ukraine

Форма підсумкового контролю успішності навчання: іспит у УІ семестрі, курсова робота у УІ семестрі.